

Manon Giron

Rijeka

UDK 37.014.5(497.572 Cres)“1793/1918”

Primljeno: 2006. godine

Pregledni članak

BORBA ZA HRVATSKU ŠKOLU U GRADU CRESU

Školstvo otoka Cresa i u gradu Cresu tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća do završetka Prvoga svjetskog rata, te pod talijanskom okupacijom do 1943. godine, bilo je pod izravnim utjecajem država u čijem je sastavu bio ovaj otok. Godine 1861. stvorena je pokrajina Istra s Kvarnerskim otocima, sa Saborom i Zemaljskom vladom u Poreču. Usprkos obvezi uvođenja materinskog jezika u pučke škole, talijanski su nacionalisti nastojali uvesti talijanski jezik kao nastavni ili barem kao obvezni predmet. Stalno naprezanje talijanske strane da onemogući otvaranje hrvatskih škola ili onemogući uvođenje hrvatskog jezika u škole bilo je izrazito na otoku Cresu, a pogotovo u gradu Cresu. Borba hrvatskog pučanstva u gradu Cresu za otvaranjem javne pučke škole bila je dugotrajna, iscrpljujuća i bezuspješna.

Ključne riječi: hrvatski jezik, materinski jezik, nastava jezika, povijest školstva, Cres, Austro-Ugarska Monarhija, 1793-1918. godine

Školstvo u gradu Cresu

Prema navodima povjesničara Cottonea¹, kojega istraživači navode u svojim radovima², 1815. godine otvorena je u Cresu na zahtjev cara Franje I. jednorazredna osnovna škola za dječake. Prema Cottoneu, imala je dva odsjeka i dva učitelja, glavnog i pomoćnog. Zatim je 1821. godine otvoren i jedan razred za djevojčice, koji je vodila posebna učiteljica. Obje su institucije 1823. godine prerasle u dvorazredne ustanove s njemačkim nastavnim jezikom, koji je kasnije zamijenjen talijanskim.³

¹ Cottone, 1938: 71.-72.

² Čop, 1995: 235.

³ “A Cherso: Nè meno buone dovevano essere in quell tempo le condizioni delle scuole delle Isole, se la caposcuola, decretata da Parigi dall'imperatore Francesco 1° nel 1815, potè funzionare a Cherso fin al 1821, con la 1ª classe divisa in due sezioni. Su questa base s'impianò anche la scuola femminile, con la differenza che la Caposcuola doveva avere un maestro ed un assistente e quella femminile una sola maestra. Nel 1823 tali scuole vengono accresciute con un secondo corso.” U: Cottone, 1938: 71-72.; dalje: Čop, 1995: 235.

Naime, novija izvorna istraživanja Diane de Rosa⁴ upućuju nas na podatke o još ranijem postojanju škole u Cresu. Godine 1817. objavio je car Franjo I. "*Provizorni pravilnik za pučke škole u bivšoj Mletačkoj Istri i Kvarnerske otoke*"⁵ kojim je, u brizi za svoje vjerne podanike, naredio otvaranje škole u bivšoj Mletačkoj Istri i Kvarnerskim otocima. No, na veliku darežljivost i brigu vladara odgovorilo je općinstvo Cresa i podastrla dokument iz 1793. godine, koji se odnosi na "*Libro Riduzioni per la scuola della carità di Cherso*" i koji potvrđuje 14. prosinca 1793. kao dan osnivanja škole gimnazijskog tipa. I sada su neki građani (u stvari radilo se samo o plemkinji Francesci di Petris), jadikujući da će grad ostati lišen javnog obrazovanja, tajno odlučili donirati u tu svrhu u općinsku blagajnu tisuću sto dukata.⁶ Dana 15. kolovoza 1795. godine skupilo se plemstvo u sali gradske uprave, prema zamisli navedene dobročiniteljice, gdje su šestorica među plemstvom i trojica među građanima odlučili nadzirati školu. Ime dobročiniteljice saznalo se tek po njezinoj smrti, 1810. godine, kada je na vječnu zahvalnost pjevana misa u prisutnosti učitelja, učenika i cjelokupnog odbora. Ova škola nastavila je rad i za vrijeme francuske vladavine i 1815. brojio je humanistički razred vođen svećenikom Giuseppeom de Moysisom šest učenika, a viši i niži gramatički razred koje je vodio don Stefano Bono imao je četiri učenika. Za vrijeme austrijske administracije osnovana je pučka škola uzdržavana od države, koja se održala do Francuza kada je općina morala intervenirati plaćanjem zaposlenog učitelja. Navodi se da je za vrijeme Venecije, po naputcima Dandola⁷, postojala i škola za djevojčice, ali ta više nije postojala.⁸

Pučka škola za dječake povjerena don Giovanniju Filinichu, imala je četiri razreda s 39 učenika koji su učili čitati i pisati na talijanskome, računati, izučavali su i latinsku gramatiku, kršćansku znanost te Stari i Novi zavjet. Ovu posljednju školu željela je grupa obitelji kako ne bi slali svoju djecu u školu daleko od kuće, ali nju je stigla sudbina drugih: ili su nestale ili su se usustavile prema zakonu.

Općina Cres bila je svjesna da su javne pučke škole nedovoljne za obrazovanje mladeži u gradu i kotaru, ali za osiguranje većeg broja učitelja i njima pripadajućih odgovarajućih plaća bilo je potrebno povisiti davanja za školstvo. Godine 1815. osnovana je u Cresu spomenuta četverorazrednica. Zadatak obučavanja djevojčica bio je povjeren redovnicama benediktinskog samostana u Krku i Osoru.⁹

⁴ Diana de Petris De Rosa iz Trsta objavila je svoja istraživanja u knjizi *Maestri, scolari e bandiere*, Del Bianco editore Udine, 1998.

⁵ "*Regolamento provvisorio per le scuole elementary dell'Istria ex-veneta e delle isole del Quarnero*". D. De Rosa, 1998: 13.

⁶ D. De Rosa, 1998: 65.

⁷ Na temelju mira u Požunu (26. XII. 1805.) Francuzi okupiraju ove krajeve u veljači 1806. Generalni providur bio je Venecijanac Vincenzo Dandolo, a na čelu vojne uprave bio je Francuz Auguste Marmont. Godine 1807. Dandolo dijeli cresko-osorsku knežiju u dva kantona, jednome od kojih je sjedište grad Cres. Kantonalni poglavar, naslovno upravni sudac, zajedno s drugim od države imenovanim magistratima i vijećima vrši sudsku i upravnu vlast. Stare su općinske institucije ukinute, ali je cjelovitost drevne creske općine ostala više-manje netaknuta. Osobno razumijevanje Dandola, ljekarnika, prirodoslovca i književnika utjecalo je na uspješnu provedbu visokoškolskog sustava francuske uprave. Vidjeti u: *Vodič HAR*, 1980: 91.

⁸ D. De Rosa, 1998: 66.

⁹ D. De Rosa, 1998: 70.

Za godinu 1824. Diana De Rosa navodi da je na Cresu bila niža “glavna škola” (*caposcuola minore*), trirazredna, kojoj je ravnatelj bio Francesco Chersich.¹⁰ Nastava se izvodila na talijanskom jeziku, ali uvođenje njemačkog jezika u “glavne škole” rezultiralo je u Cresu 1924. godine osnivanjem “njemačko-talijanske” škole.¹¹ Tako postoji podatak za creski okrug da je te godine bilo 980 školskih obveznika, od kojih je bilo 476 polaznika.¹²

Nastojanja da se hrvatski jezik uvede u nastavu, ili izbací iz nje, bila su u gradu Cresu izrazito jaka. Još se 1861. godine gradonačelnik Cresa Antonio Petris de Herrenstein pozivao u dopisu vladi u Poreču na dopis Ministarstva za bogoštovlje i nastavu¹³ iz 1857. godine u kojem se na Kvarnerskim otocima regulira nastavni jezik, pa tako i nastava vjeronauka na materinskom jeziku.¹⁴ Biskupski ordinarijat u Krku ukazivao je svibnja 1862. godine u svome dopisu pokrajinskoj vladi, pozivajući se na spomenute dopise Ministarstva i gradonačelnika Cresa, kako *kateheta glavne škole u Cresu od nedavna podučava vjeronauk na talijanskome jeziku i dječake rođene u Cresu a koji govore ilirski jezik*. Navodno, opravdavao se time da se u školi nalaze i djeca stranih obitelji koja ne poznaju ilirski jezik.¹⁵ Gradonačelnik Petris nastavio je prepisku o nastavnom jeziku vjeronauka, zalažući se za dvojezičnost, pa tako u lipnju te iste godine daje objašnjenje vladi u Poreču o tome, tko su te obitelji koje ne poznaju *ilirski jezik*: trgovci, pomorci, industrijalci, obrtnici, dok se *ilirskim* služe poljoprivrednici.¹⁶ Činjenično stanje je ukazivalo na to da je 80% djece kod kuće govorilo hrvatskim jezikom.

¹⁰ D. De Rosa, 1998: 74.

¹¹ D. De Rosa, 1998: 75.

¹² D. De Rosa, 1998: 76.

¹³ U izvorniku: *Ministero per Culto ed Istruzione*.

¹⁴ DAR, Z-1, XI/1, br. 487/1862. s prilozima, kut. 14: “*L’istruzione religiosa, come in ogni luogo, così anche nelle scuole delle isole del Quarnero se deve dietro una massima generalmente osservata impartire nella lingua materna, cioè in quella lingua, che i fanciulli dalla famiglia portano nella scuola, nella quale sono stati allevati, hanno imparato a pensare, e sono avversi a sentire. . . . Perciò anche in quelle scuole, nelle quali si trova maggiore o minore il numero di fanciulli, i quali non intendono la lingua della pluralità, si deve in maniera corrispondente alle circostanze procurare, che anche essi ricevano l’istruzione religiosa nella lingua materna, per essi di casa abituale e sciolta. Questo si rende necessario particolarmente in quei luoghi, ove la popolazione riguarda alla lingua è mista in modo, che la stessa Autorità ecclesiastica si vede mossa, di far impartire l’istruzione nella chiesa in due lingue, quando anche non lo fosse in eguale avviamento o in misura eguale.*”

¹⁵ DAR, Z-1, XI/1, br. 487/1862. s prilozima, kut. 14: “*Anno passato però si rilevò, che il Catechista della Caposcuola di Cherso in opposizione a coteste superiori disposizioni incominciò da qualche tempo ad impartire l’istruzione religiosa in lingua italiana anche ai fanciulli nativi di Cherso, che intendono e parlano la lingua illirica. Egli fu perciò che gli si rammentò, che faccia d’insegnare l’istruzione religiosa in illirico, come s’insegna nella Chiesa parrocchiale a tutti i fanciulli nativi di Cherso; e solamente quando si trovassero nella scuola anche fanciulli di famiglie foresstiere, che non conoscessero niente affatto la lingua illirica, o non la conoscessero sufficientemente, che faccia pure di servirsi per costoro anche della lingua italiana, di conformità al preriverito Dispaccio Luogotenenziale.*”

¹⁶ DAR, Z-1, XI/1, br. 387/1862, kut. 14: “*. . . nell’italiana per quelle famiglie non poche di condizione civile, delle molte appartenenti al cielo commerciale, di naviganti, industrianzi, ed artigiani che non conoscono minimamente l’illirico; come per le famiglie di alcuni agricoltorio che quantunque intendano l’italiano si servono però della lingua illirica per loro materna usata in casa in oggetti di religione.*” (Pojedine riječi podcrtane u izvorniku.)

U objavljenim radovima o 1862. godini navodi se zahtjev da se u spomenute dvojezične škole uvede hrvatski jezik u prvi razred, a talijanski u drugi razred.¹⁷ O tome kakva je situacija i kakva se želi govoriti sljedeći dokument iz te godine:

“Prospetto

dimostrante le mutazioni seguite dei testi nella Caposcuola di Cherso

I Classe maschile e femminile

Al libro di nomi puramente italiano venne sostituito dal 1850 in poi il libro de nomi o doppio testo, cioè italiano e slavo, ed aggidi passo quest'ultimo fuori di uso s'introdusse la sola Početnica puramente slava

II Classe d. d.

Dal 1850 vennero poste fuori di uso novellette italiane alla relativa traduzione in islavo e sostituiti i 100 piccoli Piacconti italiani colla relativa traduzione slava, quindi l'anno scorso furono posti fuori di uso i 100 racconti o si ricorse ad una nuova revisione delle prime novellette, e per l'illirico s'introdusse perva Citanka.

III Classe d. d.

L'italiano viene conservato da molti anni ed a questo dal 1849 in poi si congiunse lo slavo Citanka za drugi razred, o nello scorso anno in questa Classe venne sostituito il libro Čitanka za III razred. Nella terza classe femminile alla lettura ed Vangelo slava, venne pure sostituita la stessa čitanka nello scorso anno.

IV Classe

Al libro di lettura slava Storia sacra cioè Poviest ct. Venne nello scorso anno sostituita la Citanka za III razred, ed ora si sta attendendo un altro libro da sostituirsi a quest'ultimo.

Alla storia sacra Poviest viene aggidi sostituita un'altra tradotta dal testo tedesco di Schuster che ancora si attende.

La grammatica slava del Volarich vienne pure posta fuori di uso, perchè alla fine di ogni singolo libro di lettura slava vengono congiunte teorie grammaticali.

Nelle scuole festive venivano ordinariamente ad aprati i libri delle classe giornaliere corrispondenti, e nella sola III Divisione venne introdotto da 8 anni un voluminoso libro di lettura italiano col corrispondente slavo, cioè Letture per le scuole festive.

Da due anni vengono introdotti anche in queste scuole altri libri slavi cioè Dobro.... Kersetjaniko, e per l'italiana aggidi “Libro di costumatezza. I daveri dei sudetti porti fuori di uso nel 1849 vennero ripresi da tre anni non più in lingua italiana, ma puramente in islavo, e ciò per le scuole festive.”¹⁸

Dokument je posebno važan jer je vidljivo koje su predmete imali učenici, a i kojim su se udžbenicima služili u nastavi 1849. i 1850. godine.

I pored svih nastojanja tamošnjih svećenika da se tome odupru, vjeronauk se u Cresu još i 1880. godine u školi podučavao na talijanskome jeziku.

¹⁷ Greblo, 1984: 201. Poziva se na spomenuti spis broj 487/1862 iz bilješke broj 76.

¹⁸ DAR, Z-1, XI/1, br. 487/1862. s prilogima, kut. 14. № 722. Dokument donosimo prema izvorniku te su tako vidljive i eventualne neusklađenosti s današnjim talijanskim i današnjim hrvatskim jezikom.

Borba Cresana za hrvatsku školu

Arhivski izvori ukazuju na to da su 1882. godine 74 općinara iz Cresa tražili da se škole razdvoje prema nacionalnoj pripadnosti.¹⁹ Međutim, škola u Cresu je i dalje ostala s talijanskim nastavnim jezikom. Navodno je zastupnik dr. Volarić govorio je o tome na istarskome saboru 1887. godine (na 9. sjednici)²⁰.

Sve veća uznemirenost nacionalno osviještenog dijela hrvatskog stanovništva grada Cresa imala je, bez daljnjega, svoje uporište. Izvadak iz popisa stanovništva iz 1900. godine ukazuje na to da su bili u pravu. Broj stanovnika prema podacima izgledao je ovako:²¹

Tedesko (Njemački)	Sloveno (Slovenski)	Serbo-kroato (Srbsko-hrvatski)	Taliano-Ladino (Talijansko-ladin.)	Assieme (Ukupno)
16	8	2269	1936	4229

Ponovno su Cresani, ali ovaj put roditelji, godine 1902. poslali c. k. pokrajinskom školskom vijeću molbu za otvaranje hrvatske škole. Ovaj dragocjeni izvor govori nam tko su bili potpisnici, njihovi svjedoci, obitavalište i broj djece koju su imali.²² Iz sačuvanog dokumenta²³ vidljivo je da se radi o 127 imena, iako će se kasnije nalaziti podatak o 132 imena.

¹⁹ DAR, Z-1, VIII/1, br. 958/1883., kut. 320. N°1551, S. I.

“Qui acclusa si rimette a codest’Inclita Giunta provinciale una petizione di 74 comunisti di Cherso tendente ad ottenere una parziale modificazione della lingua di insegnamento nelle scuole popolari della detta città unitamente all’atteggio relativo coll’invito di voler esternare allo scrivente il proprio pregiato parere in proposito, e specialmente se non crede opportuno, di applicare in questo caso la massima, proposta allo scrivente colla pregiata Nota 16 Giugno 1882 N° 5332/1107, cioè della divisione delle scuole di Cherso secondo nazionalità.

Trieste, li 22. Febbrajo 1883. L’ i.r. Luogotenente.

All’Inclita Giunta provinciale dell’Istria Parenzo.”

O tome i Greblo, 1984: 201.

Međutim, Božo Milanović navodi da su godine 1882. neki su Cresani prikupili potpise i posebnom predstavkom zamolili da se za nastavu vjeronauka odredi nastavni jezik u dogovoru s biskupskim Ordinarijatom i da svi učenici uče hrvatski jezik barem po jedan sat svaki dan kao obvezni predmet, a zemljopis, povijest i prirodopis da uče na svojem materinskom jeziku, o čemu autorica nije mogla naći potvrdu u arhivskim izvorima. Milanović, 1973: 358.

²⁰ Prema B. Milanoviću. U stenografskim zapisnicima 9. sjednice Istarskog sabora stoji da je dr. Volarić tražio riječ i govorio na hrvatskom jeziku (*Parla in lingua slava.*), ali nema njegove tiskane diskusije. Resoconto stenografico della IX seduta della Dieta provinciale dell’Istria, Resoconti stenografici delle sedute della Dieta provinciale dell’Istria, V sessione del VI° periodo elettorale, Novembre-Dicembre 1887, Parenzo, 1888., str. 171.

²¹ Radi se o dokumentu *Estratto delle anagrafi 1900*. Ovjeren je pečatom Okružnog školskog vijeća, te pod *I. r. Capitanato distrettuale Lussin*, unesen je nadnevak *li 16 Maggio 1905* i potpisan od predsjednika Scarpe s napomenom *Per copia uniforme al Prospetto locale di Cherso*. Izvor: preslika dokumenta s izložbe u povodu 80-godišnjice osnivanja hrvatske škole u Cresu, izvornik kao nesređena građa u Muzeju grada Cresa u osnivanju.

²² Izvor: preslika dokumenta s izložbe u povodu 80-godišnjice osnivanja hrvatske škole u Cresu, izvornik kao nesređena građa u Muzeju grada Cresa u osnivanju.

²³ Dostupnog autorici ovog rada.

“Potpisani vlastoručno ili pod križem priključujemo se svim zahtjevima u molbi glede osnutka pučke škole s hrvatskim nastavnim jezikom a njemačkim kao predmetom.”

Tekući broj	Ime i prezime stranke ili rukoznak	Svjedoci na rukoznaku	Kućni broj	Broj djece	
				muške	ženske
1	francesca coljevina	vlastoručno (Coglievina)	373	-	2
2	+ Mičeline Babić žene Antunove	po meni Ivanu Mrakovčiću svjedok Vjek. Opatić - svjedok	348	1	3
3	Osolgnak Antonia	vlastoručno	337	1	1
4.	+ Marija Lazarić Franova žena	po meni Ivu Mrakovčiću svjedoku Vjekoslav Opatić svjedok		2	1
5	+ Ive Fučić pok Jure	po meni Ivo Mrakovčić svjedok Vjekoslav Opatić svjedok		2	1
6	Maria Fillipas		164	2	2
7.	+ Dujmović Franica ž. Antonova	po meni Ivu Mrakovčiću svjedoku na križu Antun Rigović svjedok	138	-	2
8	Nicoletta Castelan	vlastoručno		1	
9	Maria Castelan	vlastoručno	516	1	2
10.	+ Hrčić Antica ž. Dumova	po meni Ivu Mrakovčiću Antun Rigović svjedok	524	-	3
11.	+ Ivasia žena Mihova	p. m. Ivu Mrakovčiću svjedok Antun Rigović svjedok	552	2	1
12.	+ Katnić Antonija žena Matova	p. m. Ivu Mrakovčiću svj. Antun Rigović svjedok	538	1	-
13.	+Antona Filipas ž. Antona	p. m. Ivu Mrakovčiću svj. Vjekoslav Opatić svedok	363	5	-
14	Duma Grisan	~~~~~	672	5	1
15	+ Andre Koljevina od Andia	p. m. Ivu Mrakovčića svjed. Antun Rigović svjedok		3	4
16	Paola Purić	vlastoručno	677	1	2
17	Franica koljevina	p.m. Grgo Fugošić Ivan Mrakovčić svjedok		1	-
18	Catterina Ivanoscich	vlastoručno	435	2	4
19			626	-	1
20	+ Dume Sigivici žena Antunova	p.m. Ivu Mrakovčiću Petar Tentor	509	1	1
21	Giele Sepcih	vlastoručno	578	1	1
22	+ Jakomina Perivačić ž. Kuzme	p.m. Ivu Mrakovčiću Grgo Fugošić	Veli dvor	-	2
23	+ Ferlosa Franjica ž. Antona	p.m. Ivu Mrakovčiću Grgo Fugošić	454	1	2
24	Ivanossich Maria	vlastoručno	505	-	1
25.	+ Franjica Kaštelan žena Ivanova	p.m. Ivanu Mrakočiću Petar Tintor	538	-	3
26	Frane Negovetić		811	1	4
27	+ Ivana Medarić	p.m. Grgo Fugošić JMraškočić	808	1	4

Tekući broj	Ime i prezime stranke ili rukoznak	Svjedoci na rukoznaku	Kućni broj	Broj djece	
				muške	ženske
28.	+ Battaja Marija ord. Dujmović	p.m. Ivan Mrakovčić Grgo Fugošić		1	1
27	Franiza Velčić	vlastoručno	²⁴	1	1
28	Cate Hlamar	vlastoručno	75	-	1
29	+ Soldatić Marija	p.m. Grgo Fugošić Petar Tintor	75	4	1
30	Crusich Antonio	vlastoručno	75	1	2
31	Cattarina Ceglie	vlastoručno	75	-	1
32	Ellena Fucich	vlastoručno	75	4	1
33	Maria Tuftan	“	75	2	3
34	Dujmović Marija ž. Grgova	“	75	2	2
35	Frane ²⁵	(Penko Frane)	75	4	2
36	Anton Sepčić pok. Frane	p.m. Ivu Mrakovčiću Grgo Fugošić	75	3	1
37	Terarić Mate Franov	p. Ivo Mrakovčić Grgo Fugošić	75	3	1
38	Josip Surdić pok. Ž ²⁶	p. Ivo Mrakovčić Grgo Fugošić	75	2	3
39	+ Niko Fučić od Gašpara	p.m. Ivu Mrakovčiću Grgo Fugošić	75	-	1
40	Stipe Medarić	~~~~~	75		1
41	Antun Grižan pok. Andra	p.m. Ivu Mrakovčiću Grgo Fugošić	75	2	3
42	Gasparo Duimovich	vlastoručno	75	1	1
43	+ Josip Santulin od Stip.	p.m. Ivu Mrakovčiću Luka Verezić	75	1	²⁷
44	Fatutta Tone	vlastoručno	339	1	1
45	Pravdica Stepe	vlastoručno	75	2	-
46	+ Mare Tentor žena Matova	p.m. Ivu Mrakovčiću svjedok Grgo Fugošić	667	3	5
47.	+ Frane Dujmović pok. Pera	p.m. Ivu Mrakovčiću Petar Tentor	53	2	2
48	Anton Sablić	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor	75	1	1
49	Baicich Giuseppe		75	-	1
50	+ Petra Ivića pok. Mika	p.m. Ivan Mrakovčić Grgo Fugošić	75	4	2
51	Maria Grisan		800	2	1
52	+ Antona Bolmarčić ž. Antona	p.m. Ivan Mrakovčić Grgo Fugošić	567	2	2
53	Catterina Fillinich ž. Ivova		75	2	1
54	Jure Santulin od Mata	p. Ivu Mrakovčiću Grgo Fugošić	75	1	3
55	Caselan ²⁸	vlastoručno (Kastelan Ivan)	513	1	3

²⁴ Broj nije cjelovit.

²⁵ Prezime nečitko.

²⁶ Isto.

²⁷ Broj nečitak.

²⁸ Ime nečitko. Trebalo bi biti Giovanni.

Tekući broj	Ime i prezime stranke ili rukoznak	Svjedoci na rukoznaku	Kućni broj	Broj djece	
				muške	ženske
56	Osip Tuhtan	(Josip Tuhtan) vlastoručno	589	1	1
57	Anton Buničić	vlastoručno	766	2	-
58	+ Ivan Bolmarčić	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor		2	2
59	+ Bravdica Josip	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor	175	1	1
60	Negovetić Josip	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor	75	4	5
61	Costullon Giorgio	vlastoručno	155	4	1
62	Blaž Kaštelan pok. Blaža	p. Ivu Mrakovčiću Petar Tentor	356	2	3
63	Castellan Antonio	vlastoručno	541	-	2
64	Ivan Punich	vlastoručno	325	3	-
64	+ Ante Studenčič od Mata	p. Ivu Mrakovčiću Petar Tentor	263	1	4
65	Gasparina Fulora	vlastoručno	415	5	2
66	Stepan Bunicich		476	1	-
67	Coglievina Antonio			1	1
68	+ Koljevina Juraj	p.m. Grgo Fugošić Stepe Medarić		1	
69	+ Dumović Katarina Franova	p.m. Ivu Mrakovčiću Petar Tentor	264	1	1
70.	+ Ivana Soić ž. Josipova	p.m. Iva Mrakovčića Petar Tentor	2	1	1
71	Duda Katte	vlastoručno	82	2	1
72	Matei Bolmarcich	vlastoručno	511	2	3
73	Pero Radinis	vlastoručno	510	3	1
74	Marco Sablić				2
75	Bobio Cremenich	(Kremenić) vlastoručno		3	5
76	+ Kate Koljevina Ivova	p. m. Grgo Fugošić Petar Tentor	592	4	3
77	+ Jure Valčić pok Blaža	p. Ive Mrakovčić Petar Tentor	24	1	1
78	Jure Vitić	vlastoručno	362	3	1
79	Fucich Marco	vlastoručno	210	1	
80	Jure Perivancich	(Jure Perivančić)			1
81	+ Duda Ive	p.m. Grgo Fugošić Jiuraj Sablić	406	-	4
82	Franica Morović		259	2	1
83	+ Anton Rodinis	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	278	2	1
84	+ Filipaš Marija	p.m. Grgo Fugošić iuraj Sablić	668	2	
85	Bravdica Niko	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	450	2	-
86	Valcich Maria		149	-	2
87	Grizan Catte		696	-	1
88	Vaich Nino		317	-	2
89	Bravdica Mate	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	116	3	2

Tekući broj	Ime i prezime stranke ili rukoznak	Svjedoci na rukoznaku	Kućni broj	Broj djece	
				muške	ženske
90	+ Faldić Marija	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	142	3	-
91	+ Valčić Mate	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	535	2	1
92	+ Sepčić Jure pok. Frana	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	693	2	2
93	Vitković Frane	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	452	1	1
94	Ivan Bravdica (Ivan Bravdica)		213	-	2
95	+ Gašparo Poldrugo	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	442	1	2
96	Benedetta Natural		449	-	1
97	+ Matteo Costeza (Koczeze)		507	1	-
98	+ Fattuta Marija	p.m. Grgo Fugošić Juraj Sablić	80	1	-
²⁹	+ Jure Sepčić	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor	721	5	3
80	+ Medarić Frane	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor	309	2	4
80	+ Andre Perhat Stipanov	p.m. Ivu Mrakovčić Petar Tentor		-	1
80	+ Miko Rošović Antunov	p.m. Ivu Mrakovčić Petar Tentor		1	1
80	+ Dumica Sablić		709	2	1
80	+ Mare Nuklić žena Mikova	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor	353		1
80	Gusov Antonio			1	2
80	Valcich Blaz		157	1	-
80	+ Mata Jambrečića p. Mata	p.m. Ivu Mrakovčić Petar Tentor	95	-	4
80	+ Balde Sablić Perov	p.m. Ivu Mrakovčić Petar Tentor		2	1
80	Antonio Temel	vlastoručno		3	1
80	+ Mavrović Antica žena Jura	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor	564	1	2
80	Antonio M ³⁰		311	1	1
80	Petronila Gropuzzo		649	3	1
80	+ Smundin Antonija ž. Nikole	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor		1	1
80	Giovana Purich (Purich)		365	-	2
80	+ Purić Pero p. Pera	p.m. Ivu Mrakovčić Petar Tentor	308	1	1
80	+ Dume Rumić	p.m. Ivu Mrakovčić Petar Tentor	333	-	1
80	+ Marija Smundin	p.m. Ivu Mrakovčić Petar Tentor		1	1

²⁹ U preslici broj je nepotpun.

³⁰ Prezime nečitko osim prvog slova.

Tekući broj	Ime i prezime stranke ili rukoznak	Svjedoci na rukoznaku	Kućni broj	Broj djece	
				muške	ženske
117	+ Ivan Filipaš	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor		2	3
118	Tuftan Miko (Tuftan)		411	2	-
119	+ Bacchia Kate ž. Nikole	p.m. Grgo Fugošić Petar Tentor		3	3
120	Maria Sablich		111	2	1
121	Frane Fatutta		338	1	2
122	Vjekoslav Opatić			2	2
123	Anton Crusich		331	1	2

O tome će 1903. godine govoriti i zastupnik Ante Andrijičić³¹ koji je pitanje otvaranja hrvatske škole u Cresu postavio u obliku interpelacije na sjednici istarskog Sabora 13. studenoga 1903. godine.³² Istaknuo je kako se prije dvije godine 132 potpisnika “glava obitelji” u gradu Cresu obratilo pokrajinskom školskom vijeću s molbom da se otvori javna škola u gradu Cresu s hrvatskim nastavnim jezikom, a polaznika bi bilo više od 200. Stoga je tražio da se sa školskom 1904./1905. godinom otvori u gradu Cresu javna škola za dječake i djevojčice na hrvatskom jeziku, a u slučaju da se takva ne otvori, učinit će se nepravda hrvatskoj populaciji u gradu Cresu.³³

³¹ Ante-Antun Andrijičić (kod Milanovića Andrejčić) izabran je u prosincu 1901. godine. Kao umirovljeni župnik u Puntu ponovno je izabran za zastupnika od 1908. do 1914. Milanović, 1973: 133.-134. i 147.

³² Stenografski zapisnik XII. sjednice održane 13. studenoga 1903. godine, *Atti della Dieta*, 1903: 339.

³³ S obzirom na važnost upita (interpelacije) citirat ćemo originalni istup zastupnika Andrijičića, a koji su potpisali i zastupnici Mandić, M. Trinajstić, Stanger, Spinčić, Cosulich, Laginja, D. Trinajstić i Kompere.

“La scuola è uno dei migliori mezzi pel promuovimento del benessere popolare, ma buoni risultati non potrà dare quella scuola, presso la quale non la materna, ma un'altra è lingua d'insegnamento. Ciò osserviamo sopra tutto nella scuola popolare di Cherso, in cui la lingua italiana è lingua d'insegnamento. La cittadinanza è nella sua grande maggioranza di nazionalità croata e che essa è anche conscia di ciò, lo dimostrò chiaramente in occasione dell'ultima anagrafe della popolazione. Eppure questa cittadinanza croata a Cherso, non avendo una scuola croata, è costretta di mandare i propri figli alla scuola popolare italiana, ove la gioventù non fa il minimo progresso, ove anzi perde degli anni inutilmente e moralmente si ottunde per introdurre nella mente i singoli vocaboli italiani.

Basta sapere che non esiste nell'Istria una città, in cui sia una scuola, che presentasse in proporzione tanti analfabeti quanti ne presenta la città di Cherso.

Nessuna meraviglia quindi se colà il benessere della popolazione è sceso all'infimo gradino. Per rimediare a ciò, per preservare la gioventù dal morso straniero e per renderla perspicace e sollecita ad ogni progresso e per farle conservare il proprio distintivo nazionale, 132 capi-famiglia della città di Cherso si sono rivolti già più di due anni fa all'i. r. Consiglio scilastico provinciale, colla preghiera di voler aprire nella città di Cherso per i loro figli obbligati alla frequentazione della scuola, in numero di oltre 200, una scuola popolare con lingua d'insegnamento croata. Chi non si è neppur mosso in seguito a tale domanda? L'i.r. Consiglio scolastico provinciale! Almeno ai petenti finora nulla consta che sia stato fatto qualche passo a tale scopo.

Chiediamo perciò all'i.r. Governo:

a) È Esso intenzionato di disporre in tempo utile l'opportuno, affinché già col principio dell'imminente anno scolastico 1904-1905 si possa aprire nella città di Cherso una scuola popolare maschile e femminile croata di tante classi, quante ne concede la legge in proporzione al numero dei fanciulli che s'inseriranno per la frequentazione?

b) In caso negativo, come giustifica l'i.r. Governo l'omicidio nazionale, che Esso commette sulla popolazione croata della città di Cherso?” - Atti della Dieta, 1903: 339.

Vrlo kratko nakon toga, točno 7. prosinca 1903. godine, upućuju četiri cresa građanina namjesniku grofu Leopoldu Goëssu u Trst pismo sljedećeg sadržaja:³⁴

“Vaša Preuzvišenosti!

Danom 9 Decembra godine 1902. podali smo mi i s nami mnogi drugi molbenicu na Vis. c. kr. zem. šk. vieću za Istru u Trstu, kojom smo molili, da se u ovom gradu ustroji javna pučka škola sa hrvatskim naukovnim jezikom. Pošto neimamo do danas nikakva odgovora, a pošto je velika nužda, da se otvori hrvatska pučka škola u ovom mjestu, koje je napućeno po većini stanovnika hrvatske narodnosti i jezika, s toga uslobadjami se, tumačeć želje i mnogih drugih, obratitit se na Vašu Preuzvišenost, Našega Počastnoga Gradjanina, kao predsjednika Vis. c. kr. zemaljskoga školskog vieća, da blagoizvoli poduzeti shodna, da se čim prije rieši prije spomenuta molba, i u ovom gradu ustanovi javna pučka škola sa hrvatskim naukovnim jezikom. Častimo se pripomenuti da ovaj grad neima sgodne sgrade za pučke škole, i da se ima takovu na skoro graditi, pak bi trebalo da se kod gradnje uzme obzir i na ustrojiti se imajuću hrvatsku školu. Medjutim bi se mogla porabiti za tu školu sobe kakve se nadje, kako se rabi za talijanske pučke škole.

Moleč Vašu Preuzvišenost da nam oprostí slobodu, koju smo ovim uzeli, bilježimo se uz izraze najodličnijega štovanja Vaše Preuzvišenosti preodani

Cres, 7 Decembra 1903.

Ivan³⁵

Vaich Miho

Castellan Blazo³⁶

Jure Fillinich”

Citirani dopis ukazuje načinom pisanja potpisnika da nisu bili vični svakodnevnom pisanju. Ispravke u tekstu, kao i u potpisivanju, koje su sami činili, ukazuju na to, ali ukazuju i na to da su dobro vladali hrvatskim jezikom. Osim toga, imali su i hrabrosti uputiti dopis na **hrvatskome**³⁷ jeziku predsjedniku Pokrajinskog školskog vijeća, što i nije bila mala stvar. Naime, predsjednik Pokrajinskog školskog vijeća Leopold Goëss³⁸, kojem su uputili pismo, bio je po funkciji carski namjesnik³⁹ u Trstu.⁴⁰ Osim toga, potpisnici su se u dopisu pozivali na prethodni dopis iz 1902. godine, koji nadnevkom nije bio u skladu s terminom u već ranije spomenutoj interpelaciji koju je

³⁴ Dopis se zbog važnosti objavljuje u cijelosti. Izvor: preslika dokumenta s izložbe u povodu 80-godišnjice osnivanja hrvatske škole u Cresu, izvornik kao nesređena građa u Muzeju grada Cresa u osnivanju.

³⁵ Prezime u izvorniku poprilično nečitko. Vjerojatno se radi o Ivanu Punichu ili Purichu, jer se u narednom dopisu spominje Giovanni Purić. Vidjeti bilješku broj 112.

³⁶ U izvorniku stoje slova **z i g** jedno preko drugoga. Očito je potpisnik bio neodlučan kako se potpisati.

³⁷ Istaknula autorica ovog rada.

³⁸ Goëss, Leopold grof, rođ. 28. 10. 1848. u Grazu, † 22. 7. 1922. u Ebenthalu u Koruškoj, upravni pravnik i činovnik; 1893.-1897. zemaljski namjesnik u Bukovini, 1897.-1904. namjesnik u Trstu i Austrijskom Primorju. Izvor: Österreichisches Biographisches Lexikon, Online Edition.

³⁹ Namjesnik (tal. L'i.r. Luogotenente, njem. Statthalter), do 1918. naziv za od cara imenovanog voditelja zemaljske upravne vlasti u jednoj od krunskih zemalja.

⁴⁰ “. . . capo della provincia, o del sostituto da lui designato; preside . . . “. § 32., Legge valevole per Margraviato d'Istria concernente la sorveglianza delle scuole, Bollettino delle leggi ed ordinanze per il Litorale auto-illirico, Anno 1869., Puntata VII., str. 36.

postavio zastupnik svećenik Ante Andrijić na sjednici istarskog Sabora 13. studenoga 1903. godine.⁴¹

Koliko je državna administracija toga vremena bila spora u rješavanju ovog predmeta i koliko je nevoljko rješavala cijeli slučaj, pokazuju događanja koja su uslijedila. Ne znamo što je Pokrajinsko školsko vijeće odgovorilo dopisom od 28. siječnja 1904. godine, ali na njega se poziva predsjednik Kotarskog školskog vijeća Lošinj u svome dopisu od 9. siječnja 1905. godine upućenom pokrajinskoj vladi u Poreču u kojem obavještava da se 26. siječnja 1905. godine u 14,00 sati u Cresu sastaje komisija vezana za molbenicu Luigija Opatića i 130 muževa sa Cresa u namjeri da u Cresu ishode otvaranje jedne javne škole s hrvatskim nastavnim jezikom.⁴² Za pretpostaviti je da je Pokrajinsko školsko vijeće odgovorilo da treba osnovati komisiju u skladu sa člankom 7. Pokrajinskog školskog zakona od 30. ožujka 1870. godine.⁴³

Što se tada i u međuvremenu dogodilo, iz postojećih je arhivskih spisa bilo za sada nemoguće utvrditi. Neposredno nakon zakazivanja sastanka i dana njegovog održavanja nastaje zanimljiv dokument, koji stavlja pod upitnik da li se spomenuti sastanak održao. Naime, postoji spis⁴⁴ Župnog ureda u Cresu s nadnevkom od 15. veljače 1905, potpisan od župnika prezimenom Turato u kojem se on obraća *“Slavnom c. kr. Kotarskom školskom vijeću u Lošinj.”* i kaže *“Prigibno časti se podpisani dostaviti izkaz molitelja za hrvatsku pučku školu u Cresu, priposlani istome dne 31. prošlog siječnja B:136”*. U nastavku navedeno je 51⁴⁵ ime glava obitelji s imenima njihove djece i danom rođenja te djece.

Imena otaca, zanimanje	Kućni broj	Imena djece	Godina i dan rođenja djece
Opatić Alojz pkj. Alojza zidar	218	Antona - Dinka Dinka Marija	16. lipnja 1897. 1. travnja 1901.
Juraj Filinić kopač	343.	Marija Vjekoslava Vjekoslav Josip Ivan Josip Josip Nikola	28. studenog 1890. 21. travnja 1893. 8. veljače 1898. 10. rujna 1901.

⁴¹ Prema njemu zahtjev je upućen 1901. godine. Stenografski zapisnik XII. sjednice održane 13. studenoga 1903. godine, *Atti della Dieta*, 1903: 339.

⁴² *“I.r. Consiglio scolastico dist^{le} Lussin.*

№1477/1904. C.S.D. li 9. Gennajo 1905.

Alla Giunta provinciale dell'Istria in Parenzo.

In conformità al rescritto 28. Gennajo 1904. № 2404. dell'i.r. Consiglio scolastico provinciale si comunica, che addì 26. gennajo 1905 alle ore 2. p.m. si radunerà a Cherso la commissione allo scopo di assumere uno ad uno a protocollo tutti coloro fra i sottoscritti all'istanza di Luigi Opatić e 130 consorti di Cherso tendente a ottenere una scuola popolare con lingua d'insegnamento croata a Cherso. Il Preside:” DAR, Z-1, VIII/1, br. 433/1905., kut. 946.

⁴³ *“Tutte le circostanze decisive per l'istituzione di una scuola e l'ordinamento della medesima dovranno essere constatate da una commissione coll'intervento di tutti gli interessati, ed occorendo mediante ispezione sopra luogo; il protocollo di commissione formerà la base delle ulteriori determinazioni.”* § 7. Legge del 30 Marzo 1870, Bollettino delle Leggi od Ordinanze per il Litorale austro-illirico, Anno 1870., Puntata XI., str. 81.

⁴⁴ Izvor: preslika dokumenta s izložbe u povodu 80-godišnjice osnivanja hrvatske škole u Cresu, izvornik kao nesređena građa u Muzeju grada Cresa u osnivanju.

⁴⁵ Potpisnika je bilo 55, ali jedan nedostaje na preslici uslijed slabe preslike.

Imena otaca, zanimanje	Kućni broj	Imena djece	Godina i dan narodjenja djece
Purić Ivan pok. Ivana mornar	178	Šime Kuzma Kuzma Josip	1. rujna 1901. 8. ožujka 1903.
Koljevina Stjepan od Andrije kopač	136	Nikolina Ruža Marija Valentina Stjepan Gaudenijaj Nikola Antun Franjica Antona	3. rujna 1892. 1. listopada 1894. 31. svibnja 1898. 20. lipnja 1900. 5. prosinca 1902.
Babić Antun brodograditelj. *kći Antuna Faustina ima dijete imenom		Antuna Faustina* Franjica Vjekoslava Antun Matija Karmela Koncele Franjo Antun	15. veljače 1887. 28. studenog 1888. 9. veljače 1895. 16. lipnja 1903. 7. ožujka 1904.
Perivančić Kuzma pkj. Antuna, kopač	491.	Antuna - Regina Ivana Ana	7. rujna 1900. 29. svibnja 1902.
Ivanušić Ivan od Ivana kopač	447.	Franjica Marija	22. kolovoza 1896.
Ivanušić Antun Josip pok. Ivana, kopač	447.	Franjica Ivana Marija Cecilija Ivan Izidor Antun Kuzma Katarina Marija Antuna Ružarija	15. lipnja 1888. 22. studenog 1889. 4. travnja 1892. 27. rujna 1894. 30. siječnja 1898. 1. listopada 1900.
Vitić Juraj pok Ivana kopač	646.	Antuna Nikolina Ivan Nikola Grgur Marija Antun Josip	5. prosinca 1882. 24. veljače 1890. 21. ožujka 1892. 25. veljače 1899.
Vitić Fran pok. Ivana kopač	646.	Ivan Petar Franjica Antuna Stjepan Franjo Marija Mihovila Antuna Katarina Franjo Josip	19. svibnja 1886. 26. kolovoza 1888. 12. travnja 1891. 28. rujna 1893. 27. ožujka 1896. 4. rujna 1902.
Niko Smundin pok. Antuna, kopač	421.	Ivana Josipa Marija Franjica Nikola Jakov Dinko ⁴⁶	5. studenog 1875. 6. svibnja 1878. 30. travnja 1881.
Antun Bolmarčić pok. Ivana, kopač	495.	Marija Loretka Ivan Dominik Katarina Dinka Antun Franjo	10. prosinca 1886. 12. prosinca 1888. 31. srpnja 1893. 30. srpnja 1896.
Ivan Lucis pok. Ivana kopač	691.	Antuna Dinka Ivan Petar Petar Bartolomej Nikola Franjica Franjo Lovro	7. veljače 1886. 31. kolovoza 1887. 24. kolovoza 1889. 16. travnja 1893. 3. kolovoza 1896.
Sablić Baltazar pok. Balt. kopač	609.	Katarina Ivka Marija Ružarija Antun Franjo Ivan Antun	13. veljače 1891. 30. rujna 1893. 6. listopada 1895. 13. svibnja 1902.
Kremenić Fran pkj. Stjepana kopač	244.	Franjo Andrija Stjepan Antun	31. svibnja 1886. 8. lipnja 1890.
Grižan Antun pok. Andrije, kopač	230	Marija,-Mihovila,-Ivka Andrija Antun Dinka Franjica Franjica Ivka Josip - Franjo	22. lipnja 1884. 7. rujna 1886. 31. ožujka 1889. 19. svibnja 1894. 11. ožujka 1897.

⁴⁶ Nedostaje dio teksta.

Imena otaca, zanimanje	Kućni broj	Imena djece	Godina i dan narodjenja djece
Kružić Dominik pkj. Marka, mornar	221	Ruža Marija	30. kolovoza 1892.
Ivan Penko, zidar	269	Antun Pavao Rudolf Franjo Ivan Leonard Ivana Marija Franjo Juraj	17. siječnja 1885. 30. lipnja 1887. 10. listopada 1889. 6. kolovoza 1893. 12. travnja 1896.
Bolmarčić Matej pkj. Antona, kopač	546.	Antun Matej Matej Filip	9. veljače 1897. 30. travnja 1901.
Fran Bajčić pok. Ivana kopač	443.	Antuna Marija Ivan Nikola Franjo Ivan Josip Nikola	7. siječnja 1893. 24. srpnja 1894. 26. srpnja 1897. 4. prosinca 1900.
Kaštelan Juraj pok. Blaža kopač	600	Stjepana Božica Ivan Franjo	20. prosinca 1887. 16. lipnja 1889.
Stjepan Bravdizza pok Stjepana, kopač	180.	Stjepan German Ivan Benjamin	20 veljače 1888. 30. ožujka 1895.
Antuna Rodinis žena Petrova, kopača	441.	Ivka - Franjica Stjepan Marko Josip Dragutin Petar Nikola Ivan Matej	4. travnja 1887. 17. kolovoza 1888. 19. ožujka 1894. 7. rujna 1896. 25. veljače 1902.
Fran Dorčić pkj. Ivana kopač	429.	Ivan Božo Antun Marcel Marija Franjica	24. prosinca 1885 17. siječnja 1888. 4. srpnja 1891.
Antun Filinić od Josipa kopač	467	Mihovila Oliva Antun Jerko	4. ožujka 1888. 13. lipnja 1891.
Juraj Purić pok. Ivana kopač	266.	Antun Jerko	30. rujna 1888.
Fran Kaštelan od Marka kopač	399.	Franjica Cecilija Marija Jakomina Antun Vjekoslav	29. svibnja 1892. 21. veljače 1894. 1897. ⁴⁷
Mikula Peranović pok Antuna brodar	584.	Marija Ivan Dinko	1874. ⁴⁸ 1879. ⁴⁹
Martina Sović žena Ivana brodara	157.	Marija Katica Stjepan Antun Antun Dinko	31. svibnja 1892. 28. listopada 1894. 27. travnja 1896.
Dean Fučić od Jurja kopač.	401.	Antuna Marija Ivan Franjo Juraj Romuald	20. kolovoza 1893. 16. rujna 1894. 28. siječnja 1897.
Matko Valčić od Mate kopač	448.	Antun Franjo Matej Dinko Stjepan Božo	12. veljače 1888. 12. srpnja 1891. 20. prosinca 1897.
Stjepan Medarić pok Vida, kopač	657.	Stjepan Josip Antuna Marija Marija Agata	10. kolovoza 1887. 3. svibnja 1893. 5. veljače 1901.
Tentor Mate pok. Mate kopač	406.	Jelena Ivana Marija Inocenta Nikola Josip Antuna Jelisava Nikolina Faustina Matej Ivan Ivana Josipa Antun Juraj	11. listopada 1879. 20. prosinca 1884. 5. ožujka 1887. 19. studenog 1889. 19. prosinca 1891. 18. lipnja 1894. 23. ožujka 1897. 21. travnja 1901.

⁴⁷ Dan i mjesec rođenja zamrljani i stoga nečitki.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

Imena otaca, zanimanje	Kućni broj	Imena djece	Godina i dan narodjenja djece
Antun Ferlora pok. Josipa kopač	391.	Franjica Marija Antuna Marija Antun Juraj Marija Dinka	12.listopada 1894. 15. travnja 1896. 7. veljača 1898. 29. travnja 1899.
Antun Sablić pok. Petra, kopač	409	Franjica Antuna Petar Anarclet	28. prosinca 1891. 13. srpnja 1895.
Ivan Bravdizza pok. Stjepana, kopač	180.	Franjica Brigita Ivan Josip	8. listopada 1889. 8. srpnja 1893.
Studenčić Mate pok. Mata kopač	248	Marija Uznešena Antona Josipa Ivka Ana Matej Ivan	15. kolovoza 1891. 3. ožujka 1897. 7. travnja 1900. 4. rujna 1902.
Ivan Filipaš pok. Andre kopač	43.	Ivan ~ Antun Antuna Ivana Matej Antun Marija Franjica Franjica Kvirina Josip Antun	23. prosinca 1880. 21. travnja 1883. 20. svibnja 1885. 30. svibnja 1892. 29. svibnja 1894. 21. veljače 1897.
Josip Purić pok. Gašpara kopač	204.	Marija Antica Gašpar Josip Josip Frane	9. svibnja 1897. 21. ožujka 1900. 7. rujna 1903.
Medarić Frane pok. August kopač	658.	Mihovila Valentina Augustin Stjepan Stjepan Antun Marija Ivka Ivka Franjica	12. rujna 1891. 15. travnja 1898. 8. siječnja 1900. 27. siječnja 1904. 10.listopada 1895.
Surdić Josip pok. Ivana kopač	452.	Antica Marija Franjica Navještena Marija Katica Matej Josip Nikolina Hermengilda Josip Ivan	10. studeni 1884. 29. ožujka 1887. 11. listopada 1889. 20. siječnja 1893. 13. travnja 1896. 9. siječnja 1899.
Fran Dujmović pok. Mata, kopač	246	Ivka Karmela Marko Eliodor	27. srpnja 1887. 3. srpnja 1891.
Vitković Fran pok. Nika kopač	175	Nikola Leopold Marija Mihovila	9. veljače 1890. 2. ožujka 1893.
Pero Purić pok. Pera kopač	287	Antuna Franjica Josip Vid	28.listopada 1893. 8. siječnja 1897.
Koljevina Ivan pok. Jura kopač	589.	Antun Gašpar Katica Antuna Juraj Ivan Marija Antuna Ivka Dinko Nikola	15. prosinca 1879. 25. travnja 1884. 6. svibnja 1886. 16. lipnja 1888. 22. travnja 1893.
Sepčić Juraj pok. Antuna zidar	336.	Ana Marija Marija Evgenija Katica Franjica	26. srpnja 1898. 15. lipnja 1901 15. ožujka 1903.
Frane Grižan od Ivana kopač	378	Ivan Franjo	27. veljače 1895.
Fran Koljevina od Jura	589.	Franjo Josip	26. veljače 1900.
Koljevina Ivan od Iva kopač	132	Ivana Marija Franjo Marija Juraj Martin Antica Petronila Grgur Gajetan Ivan Josip Katica Ivka	7. studenog 1880. 21. studenog 1882. 11. studenog 1884. 29. lipnja 1887. 7. kolovoza 1889. 5. veljače 1897. 20. siječnja 1900.

Imena otaca, zanimanje	Kućni broj	Imena djece	Godina i dan narodjenja djece
Sablić Baltazar od Petra, vozač	71.	Ivka Antica Petar Franjo Antun Dragutin	26. svibanj 1895. 15. svibanj 1897. 25. kolovoz 1900.
Fatutta Fran pok Ivana, požup. redov.	292.	Antica Ivka Franjica Marija	30. studenog 1891. 27. veljače 1899.
Purich Josip pok Ivana kopač	572	Nikolina Marija Antica Marija	21. studenog 1897. 20. srpnja 1902.

Zupni Ured
U Cresu 15 Veljače 1905
Turato mp.⁵⁰

Slijedi spis s nadnevkom 8. srpnja 1907. godine iz kojeg je vidljivo kako tek tri godine nakon toga Scarpa, predsjednik Kotarskog školskog vijeća u Lošinj, moli pokrajinsku vladu u Poreču da prema školskom zakonu iz 1870. delegira svog predstavnika u navedenu komisiju s ciljem rješavanja predmeta, a koja će se sastati 8. kolovoza 1907. godine u 14,00 sati.⁵¹

Nekoliko dana nakon toga, 14. srpnja 1907., upućuju trojica građana Cresa dopis na hrvatskome jeziku Pokrajinskom školskom vijeću u Trst. Pismo je od izrazite važnosti, jer ukazuje na to koliko je bila velika želja građana Cresa za hrvatskom školom i uvažavanjem njihovog stava, te kakav je bio odnos lokalne vlasti prema tim građanima, a što se ne može vidjeti iz službenih spisa. Evo njihovog obraćanja u cijelosti:

“Visoko c. Kr. pokrajinsko školsko vijeće!

Pred par godina bila je ovdje komisija za ustanovljenje javne pučke škole s hrvatskim nastavnim jezikom. Na našu veliku žalost do sada ne vidjesmo nikakvog uspjeha od te komisije. Gradom se govori, da će se do nekoliko dana ponovno sastati komisija u istu svrhu. Zadnji put javilo se ljudima na par dana prije, da će se sastati Komisija u svrhu ustanovljenja pučke škole s hrvatskim nastavnim jezikom. Mnogi od njih nijesu za tu Komisiju ni znali pa nijesu ni došli. Drugi pako nijesu znali o čem se radi. Stoga potpisani mole To c. Kr. pokrajinsko školsko vijeće, da izvoli narediti, te bude pravodobno najavljena ljudem komisija, koja se ima ovdje sastati u svrhu ustanovljenja pučke škole s hrvatskim nastavnim jezikom.

⁵⁰ Pored imena s lijeve strane nalazi se otisak okruglog pečata s tekstom: OFF: PAR: ARCH: DEC: CHERSO.

⁵¹ “I.R. Consiglio scolastico distrettuale, № 500, Lussin 8 Luglio 1907

Oggetto: Erezione di una scuola croata a Cherso

Alla Giunta provinciale dell'Istria Parenzo

In conformità del rescritto 22 giugno 1907 № 1054/I.S. a 1905 dell'I.R. Consiglio scolastico provinciale si comunica che addì 8 Agosto 1907 alle ore 2 pom. si radunerà a Cherso nel Comune la commissione a sensi del §7 della legge 30 marzo 1870 B.L.P.№20, allo scopo di assumere a protocollo tutti coloro fra i sottoscritti all'istanza di Luigi Opatić e consorti e di Giovanni Purić e consorti di Cherso tendente ad ottenere una scuola popolare con lingua d'insegnamento croata a Cherso.

Codesta Giunta provinciale sia però invitata a volere delegare un proprio rappresentante in detta commissione.

Il Preside Scarpa” DAR, Z-1, VIII/1, br. 5495/1907., kut. 946.

Kod nas su se u zadnje vrijeme osobito prilike promjenile u prilog nam milog hrvatskog jezika. Mnogi od nas nijesu pravo ni znali, što je komisija od njega zahtevala. Ali sada mi hoćemo i zahtjevamo, da se naša djeca odgajaju u školi u hrvatskom duhu, jer odgojeni jedino u tom duhu moći će postati svijesni austrijski državljani. Austriji danomice prijeti pogibelj od susjedne države, a što će biti od nje, osobito na moru, ne bude li imala svijesnih državljana? Nemio se je sukob zbio ovdje između crkvene i političke oblasti. Crkvena oblast htjela je, da se naša djeca, kao što je i pravo, podučavaju u nauku vjere u hrvatskom jeziku, dok ne budu drugi razumljeli. Svjetovna oblast se je tome usprotivila, te je podučavati nauku vjere zabranila svećeniku, a povjerila učiteljskim silama. Radi toga je presvjetli biskup poslužio se svojim crkvenim pravom, izopćio iz crkve sve oblasti, koje su pri tom sudjelovale. Mi smo vjerna djeca Katoličke crkve, a kao takva i želimo ostati, te smo voljni u svemu pokoravati se zapovjedima našeg crkvenog pastira. Mi želimo i hoćemo, da se naša djeca u nauku vjere poučavaju od svećenika, koje je biskup poslao i to u hrvatskom jeziku. Ovaj će se sukob između crkvene i svjetovne oblasti, jedino u tom slučaju povoljno riješiti, ako nam se dade škola s nastavnim hrvatskim jezikom. Da pako Komisija bude imala smisla, molimo To Visoko c. K. pokrajinsko školsko vijeće na ime svoje i mnogih drugih slijedeće:

1. da naredi, te budu pred komisiju, koja se ima sastati u svrhu ustanovljenja pučke škole s hrvatskim nastavnim jezikom, pozvani svi⁵² roditelji, koji žele takvu školu.
2. da naredi, budući je naš puk bojazljiv, te predsjednik komisije strogo zabrani u vrijeme preslušavanja, da općinski zastupnici naš puk ismjejavaju ili dosadjuju dosadnim i zlobnim pitanjima.
3. da naredi, te se zapisnik vodi u hrvatskom jeziku i izjave roditelja točno u njega unesu.
4. U nijednom mjestu lošinjskog kapetanata nije narod siromašniji nego u mjestu Cresu. Mnogi naši nalaze se u Americi, a mnogi žive od nadnica od dana do dana. Da pako Komisija poluči svoj cilj želimo, da se pripuste i saslušaju punomoćnici s punomoći. Na punomoći bit će potpisana dva svjedoka. Budući je naših mnogo, kako gore spomenuto, u Americi, molimo, da žena bude mogla dati punomoć, u ovom slučaju za odsutna muža.
5. Zadnji put mučilo se je naš narod pitanjima: tko si i koje narodnosti? Budući pitanje narodnosti zakon ne zahtijeva, to molimo da se ovo pitanje, kao i sva suvišna pitanja, izostave i narod time ne muči.
6. Budući glavnu ulogu ovdje igra c. kr. povjerenik, molimo To c. kr. pokrajinsko školsko vijeće, da nam za ovu Komisiju pošalje posebnog nepristranog povjerenika.
7. Molimo, da se u komisiju uzmu četiri naša povjerenika i to: Tentor Josip pok. Josipa, Opatić Alviž, Dr Frane vit. Coglievina sveuč. prof. u miru⁵³ i Buničić Marko p. Anta.
8. Kao predmet želimo njemački jezik.

⁵² Podcrtano u izvorniku.

⁵³ U izvorniku je precrtano ime *Miko Bolmarčić pok. Bartula* i sa strane dodano ime *Dr Frane vit. Coglievina*.

Nadajući se, da će se ovoj našoj pravednoj molbi zadovoljiti bilježimo se u ime svoje i mnogih drugih
U Cresu 14. julija 1907.

*Frane Fatutta
Vjekoslav Opatić
Tuftan Miho”*

*Cherso. Kroatische Volksschule
Schulkommission
K.K.Statthaltereï-Triest
27-VII.-1907
I.S. 890/2 Big./Stmp. 1⁵⁴*

Temeljem traženja gradonačelnika Scarpe i kasnijeg izvješća dr. Chersicha, s razlogom je za pretpostaviti da je on bio taj vladin predstavnik.

Predmet se zavlači i dalje. Predsjednik Scarpa upućuje 1. kolovoza 1907. godine novi dopis vladi u Poreču i javlja da je zakazana sjednica odgođena za 7. studenoga 1907. s početkom u 14,00 sati.⁵⁵

Zakazana sjednica ipak je bila održana. O tome pokrajinski povjerenik Chersich⁵⁶ u svome izvješću od 18. studenoga 1907.⁵⁷ pokrajinskoj vladi u Poreču kaže o komisij-skoj raspravi održanoj u Cresu 7. studenoga da se utvrđivalo da li je i u kojoj mjeri potrebna žurba u traženju osnivanja javne redovne škole sa hrvatskim nastavnim jezikom. Sastanku je bilo pripušteno na izjašnjavanje 72 predstavnika obitelji (glava obitelji) koji su predstavljali 92 obveznika pohađanja škole. Oni su školski obveznici na temelju izjave zainteresiranih glava obitelji. Svi pozvani muževi, držeći se izjave dane u Cresu i Malom Lošinju, tražili su nastavu na hrvatskom jeziku i njemački kao predmet (drugi jezik) s potpunim isključenjem talijanskog jezika. No, dr. Chersich je mišljenja da i pored konačnog izjašnjavanja⁵⁸ i danih argumenata predmet treba kompletirati i sa, sada nedostatnim, izvodom iz knjige krštenih. On je, također, mišljenja da normativ ne bi trebao biti broj aktualnih obveznika, već petogodišnji prosjek školskih obveznika za one koji bi postavljali pitanja formalne prirode o osnivanju hrvatske škole sa nastavnim jezikom onih koji pripadaju hrvatskom narodu. Dodaje da će dostaviti i kopiju zapi-

⁵⁴ Na kraju dopisa nalazi se u sredini otisak prezentata iz kojeg je vidljivo da je dopis zaprimljen u Namjesništvu u Trstu 27. srpnja 1907. godine. Izvornik: preslika dokumenta s izložbe u povodu 80-godišnjice osnivanja hrvatske škole u Cresu, izvornik kao nesređena građa u Muzeju grada Cresa u osnivanju.

⁵⁵ “*I.R. Consiglio scolastico distrettuale*
Nº 623 Lussin 1.º Agosto 1907

Alla Giunta Provinciale dell’Istria Parenzo.

La commissione pell’erezione di una scuola popolare con lingua d’insegnamento croata indetta col decreto dello scrivente 8 Luglio 1907 Nº 500 pel 8 m. c. viene con cio differita al giorno 7 Novembre 1907 alle ore 2 pom. Il Preside Scarpa” DAR, Z-1, VIII/1, br. 5971/1907., kut. 946.

⁵⁶ U potpisu: Dott. Chersich, l’assessore provinciale; Dr. Inocent Chersich, pokrajinski asesor, kao zastupnik Pokrajinskog odbora. Barbalić, 1933.

⁵⁷ DAR, Z-1, VIII/1, br. spisa 9247/1907., kut. 946.

⁵⁸ U privitku dr. Inocent Chersich dostavlja i popise dotičnih glava obitelji s podacima o imenu i prezimenu, zanimanju, mjestu boravka, narodnosti, jeziku i broju djece. Rukopis dr. Chersicha je, nažalost, vrlo nečitak i popis sitno pisan, tako da je bilo nemoguće dati imena muževa.

snika čiji će rezultat ondje biti istaknut i važniji je od njegovog potankog razlaganja, a ovo izvješće neka se smatra samo kao vijest. Izvješće sa sastanka na koji je dr. Chersich bio pozvan kao delegat proslijeđeno je dalje 15. prosinca iste godine.⁵⁹ I zaista, prema podacima u nastavku obrazloženja zapisnika, koje daje kotarski insepektor Dragutin Pribil o popisu stanovništva iz 1900. koji govori da u Cresu živi 2269 Hrvata, osam Slovenaca, 16 Nijemaca i 1936 Talijana; da postoji privatna škola sa 4 razreda koju vodi Društvo Sv. Ćirila i Metoda prvu godinu i da ju dnevno pohađa 235 učenika i 120 nedjeljom,⁶⁰ te da je to dovoljan argument koji govori o potrebi otvaranja javne škole u Cresu sa hrvatskim nastavnim jezikom.

Popis prisutnih 72 “glava obitelji” važan je dokument jer predstavlja izvor podataka koji govori o stanovnicima Cresa, većinom nepismenima, ali sa željom da svoju djecu opismene u jeziku kojim su govorili u svojim domovima. I dok su ti isti roditelji pet godina ranije potpisivali peticiju hrvatskim imenima i prezimenima, nakon toga 1905. godine župnik Turato prilaže peticiju sa popisom očeva i djece na hrvatskom jeziku, ovaj je popis prisutnih odraz slabog hrvatskog jezika i germaniziranih te talijaniziranih hrvatskih imena i prezimena. Sa sigurnošću možemo zaključiti da je podatke u tablicu unosio stranac.

No, očito je mišljenje dr. Chersicha bilo presudnije od želja stanovnika i školskog inspektora i nanovo je zaustavilo daljnji napor creskih građana potpisnika inicijative.

Tom upornom suprotstavljanju creske općine osnivanju javne škole s hrvatskim nastavnim jezikom svjedoči i zapisnik sa sjednice općinskog poglavarstva održane 13. rujna 1908. godine na kojoj se raspravljalo o molbi creskih građana.⁶¹ Poglavarstvo reagira na notu Kotarskog školskog vijeća iz Lošinja od 24. kolovoza te iste godine i na deputaciju općinara koji se pozivaju na § 6. Državnog zakona o pučkim školama. Predlaže se pod točkom III. da se javna pučka škola s hrvatskim nastavnim jezikom do daljnjeg ne otvara u Cresu i to zbog toga jer u Cresu već postoji hrvatska škola, a nema

⁵⁹ Izvor zapisnika: preslika dokumenta s izložbe u povodu 80-godišnjice osnivanja hrvatske škole u Cresu, izvornik kao nesređena građa u Muzeju grada Cresa u osnivanju. U prilogu 1.

⁶⁰ U subotu 14. rujna 1907. godine u Cresu je otvorena prva hrvatska škola kojoj je osnivač bila “Družba sv. Ćirila i Metoda”.

⁶¹ III. *Domanda d'istituzione d'una scuola popolare con lingua d'insegnamento croata in Cherso.*

Viene dana lettura della Nota dell'i.r. Consiglio scolastico distrettuale di Lussino d.d. 24 agosto a. c. No. 359, e degli acclusi allegati, - con la quale, questa Deputazione comunale viene invitata a voler, a sensi del § 6 della legge dell'Impero sulle scuole popolari, - ritirare il voto della Rappresentanza comunale riguardo alla lingua di insegnamento croata, da istituirsi in Cherso.-

In questo merito, da parte della Deputazione comunale fu fatta la seguente proposta:-

“Visto e considerato, che in città vi esiste diggià una scuola croata, cioè quella dei SS. Cirillo e Metodio; e considerato che il nostro comune, già abbondantemente ingolfato di debiti non è in grado di incontrarne degli altri, per l'ampliamento del nuovo edificio scolastico, - nè questo è possibile di dividere in due parallele; - e visto e considerato, che è istituzione di una scuola nuova, porterebbe un aggravio forte alle finanze del comune per gli indennizzi di alloggio agli insegnanti; - la Rappresentanza comunale, onde venire incontro al postulato di alcuni cittadini, - considerato essere pure utile anche l'istruzione della lingua croata, - trovi opportuno di deliberare l'introduzione nelle esistenti scuole popolari italiane, anche della lingua croata, come materia obbligatoria, e ciò per 3 ore alla settimana.” Il Preside: Antonio Petris m.p., Il Protocollista: Enrico Budau m.p. Izvor zapisnika: preslika dokumenta s izložbe u povodu 80-godišnjice osnivanja hrvatske škole u Cresu.

ni sredstava za novu zgradu ni prebivalište učitelja. Zbog zahtjeva nekolicine građana nalazi za shodno da preporuči da se u postojeću talijansku školu uvede i hrvatski jezik kao obvezan predmet s 3 nastavna sata tjedno.

Jedan od sljedećih događaja bio je dopis novog tršćanskog namjesnika Konrada Hohenlohea.⁶² On šalje 30. prosinca 1909. godine dopis pokrajinskoj vladi u Poreču⁶³ u kojem se poziva na svoju notu od 7. studenoga 1908. i traženje od 21. lipnja 1909. godine kojima od pokrajinske vlade traži da se očituje o osnivanju jedne javne škole sa hrvatskim nastavnim jezikom u gradu Cresu, u vezi čega bi Pokrajinsko školsko vijeće poduzelo shodne mjere u svojoj nadležnosti o ovome već godinama neriješenom sporom pitanju. Ujedno se poziva i na školski jezični propisnik iz njegove note broj 1030 od 21. lipnja te iste godine.

Koliko se predmet otezao, vidimo iz ponovnog dopisa Konrada Hohenlohea kojeg je uputio pokrajinskoj vladi u Poreč 11. veljače 1911. godine⁶⁴. Naglašava se da Pokrajinsko školsko vijeće na svojoj sjednici od 25. siječnja tekuće godine traži od pokrajinske vlade da se hitno izjasni u slučaju osnivanja hrvatske javne škole u Cresu i Lošnju uz preispitivanje Hohenloheovog traženja od 29. rujna i 7. studenoga 1908. godine.

Prošlo je mnogo vremena do novog arhivskog izvora o ovoj dugoj i žalosnoj priči. Došlo je do Prvog svjetskog rata, izmijenio se namjesnik, pa i car⁶⁵ ovog velikog europskog carstva, ali do druge polovice 1916. godine ništa se nije promijenilo. Iz istih arhivskih dokumenata koji su uslijedili, može se zaključiti da se proteklih pet godina, od 1911. do 1916., pratio petogodišnji prosjek školskih obveznika, kako je to tražio dr. Chersich u svome izvješću još prije skoro deset godina, tj. davne 1907. godine.

Naime, odjednom, u rujnu 1916. obnavlja se prepiska između Pokrajinskog školskog vijeća za Istru, tršćanskog namjesnika i Pokrajinske državne komisije za Markgrofoviju Istru u Poreču⁶⁶, a sve u svezi otvaranja hrvatske škole u Cresu. Vade se svi raniji dokumenti iz 1905. i 1908. godine, i Pokrajinsko školsko vijeće za Istru šalje 15. rujna 1916. godine prijepis dopisa tršćanskog namjesnika, u čije ime se potpisuje vlastoručno Lobmeyr, kojim se Kotarskom školskom vijeću u Lošnju naređuje otvaranje jedne trorzredne muške i ženske škole s hrvatskim nastavnim jezikom u gradu Cresu.⁶⁷ Kaže se doslovno da *“Carsko-kraljevsko pokrajinsko školsko vijeće dogovorno sa Pokrajinskom državnom komisijom za Markgrofoviju Istru određuje da se u Cresu*

⁶² Prinz Konrad Hohenlohe-Schillingsfürst, 16. 12. 1863. Wien – 21. 12. 1918. Leoben (Steiermark), političar. Od 14. studenoga 1904. namjesnik u Trstu, 1906. kratko vrijeme ministar unutarnjih poslova i predsjednik vlade, opet do 1913. namjesnik u Trstu, 1915./16. ministar unutarnjih poslova, 1916. ministar financija. Kao prvi najviši dvorski činovnik cara Karla I. djelovao je u smislu austrijsko-mađarskog federalizma, zbog svog simpatizerskog odnosa prema radništvu nazvan je “crveni princ”. Izvor: Österreichisches Biographisches Lexikon, Online Edition.

⁶³ DAR, Z-I, VIII/1, br. spisa 0016/1910., kut. 946. Zaprimljen 1. siječnja 1910.

⁶⁴ DAR, Z-I, VIII/1, br. spisa 1404/1911., kut. 946. Zaprimljen 14. veljače. 1911. s uredno zabilježenim početnim brojem predmeta na Cresu, tj. 433/05.

⁶⁵ Franjo Josip (Franz Joseph) I., rođ. 18. 8. 1830. u Beču-Schönbrunn, preminuo 21. 11. 1916.; od 2. 12. 1848. austrijski car.

⁶⁶ Landesverwaltungskommission für die Markgrafschaft Istrien.

⁶⁷ DAR, Z-I, VIII/1, br. spisa 6326/1916., kut. 946. Zaprimljen 18. rujna 1916.

ustanovi po jedna 3-razredna škola za dječake i djevojčice sa hrvatskim nastavnim jezikom. Školsko područje obuhvaćat će grad Cres. U ovoj će se školi njemački jezik podučavati kao relativno obavezan predmet na način da se roditeljima ili zakonskim skrbnicima školskih obveznika na početku školske godine da mogućnost da se usmeno ili pismeno izjasne da li će njihova djeca tj. dijete povjereno na staranje posjećivati ovu nastavu ili ne. Nadalje, nastava talijanskog jezika kao izbornog predmeta počinje od 3. školske godine.

Izbor učitelja za definitivno sistematizirana mjesta na novoosnovanim školama slijedi u smislu § 3 (II.2.c. odn. 3.c.) Zakona od 5. lipnja 1908. №32⁶⁸ što znači: u dječackoj školi jedan učitelj II. kategorije, jedan učitelj III. kategorije i jedan podučitelj, a u školi za djevojčice po jedna učiteljica II. i III. kategorije i jedna podučiteljica.

Kotarsko školsko vijeće treba uspostaviti potrebno glede pravovremenog utvrđivanja lokaliteta škole i potrebnog materijala.

*Kod ovoga se treba osvrnuti na to da je Društvo sv. Ćirila i Metoda za Istru iz Opatije voljno dati na korištenje u školsku namjenu svoju školsku zgradu sa svim uređenjem i nastavnim sredstvima, odnosno prostore koje imaju iznajmljene od općine Cres. Stoga bi trebalo uspostaviti vezu s direkcijom spomenutog Društva. Tako bi Kotarsko školsko vijeće moglo postaviti pitanje preuzimanja učitelja tj. učiteljica sa Družbine škole u Cresu.*⁶⁹

No, i ovaj dopis ima na kraju opsežan dio koji upućuje Kotarsko školsko vijeće da protiv odluke slijedi i rok od 60 dana za podnošenje žalbe Ministarstvu bogoštovlja i nastave u Beču.

Općina Cres iskoristila je zakonsku mogućnost i uložila žalbu. To je vidljivo iz dopisa koji Namjesništvo u Trstu upućuje 12. travnja 1918. godine Kotarskom školskom vijeću u Lošinju, a prijepis šalje istog dana i Pokrajinskoj državnoj komisiji u Poreč.⁷⁰ Iz tog dopisa, kojem je u predmetu naznačeno osnivanje 4-razredne javne škole za dječake i 4-razredne javne škole za djevojčice sa hrvatskim nastavnim jezikom u Cresu, kaže se da se Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu rješenjem od 22. ožujka 1918. godine usprotivilo žalbi općine Cres na rješenje od 15. rujna 1916., te da žalba nema utjecaja na sporazum Pokrajinske državne komisije za Istru da se u Cresu otvori jedna opća javna narodna škola s hrvatskim nastavnim jezikom. Namjesništvo u Trstu pozivalo se na državni zakon iz 1867. i pokrajinski zakon iz 1870. godine i održane pregovore i da se u školskom području grada Cresa nakon petogodišnjeg prosjeka stvarno nalazi više od 40 školskih obveznika kojih su roditelji ili zakonski staratelji nastanjeni u ovom području i deklariraju se kao pripadnici hrvatske narodnosti te zahtijevaju za ovu djecu nastavu na svome jeziku. S tim u vezi spomenuto je Ministarstvo donijelo

⁶⁸ Legge del 5 Giugno 1908, Bollettino delle Leggi od Ordinanze per il Litorale austro-illirico, Anno 1908., Puntata XXIII., str. 120.

⁶⁹ Prijevod s njemačkog Manon Giron. Od 1916. godine dopisi su pisani njemačkim jezikom.

⁷⁰ K. k. k.üstenländische Statthaltere i in Triest prema Landesverwaltungskommission in Parenzo; pozivajući se na I.S. 890/12-1907. DAR, Z-1, VIII/1, br. spisa 2885/1918., kut. 946. Zaprimljen 15. travnja 1918. Iznad prezentata na kojem je do tada pisalo i piše *Giunta Provinciale dell'Istria* dodan je novi njemački naziv: *Landesverwaltungskommission für die Markgrafschaft Istrien*.

odluku o broju razreda i podjeli prema spolu. Nakon rezultata komisijskih lokalnih pregovora i s time povezanim činovničkim neslaganjem nije utvrđen broj školskih obveznika koji bi bio dovoljan za sistematizaciju od 6 razreda i dijeljenje prema spolu (prema § 4. Pokrajinskog zakona od 30. ožujka 1870. i dopune od 5. svibnja 1908.⁷¹). O utvrđivanju broja učiteljskih snaga i školskih razreda u novoosnovanoj pučkoj školi s hrvatskim nastavnim jezikom u gradu Cresu odlučit će Pokrajinsko školsko vijeće tek nakon stvarnog otvorenja škole na temelju rezultata upisanih učenika. Stoga se poziva Kotarsko školsko vijeće da s time u vezi izvijesti u pogodnome trenutku, a o čemu je trebalo izvijestiti općinu Cres. Predmetne akte trebalo je vratiti s izvješćem. U tom trenutku trebalo je otvoriti 4-razrednu mješovitu pučku školu. Dan otvaranja trebalo je objaviti. Tako je odredilo Namjesništvo u Trstu.

Desetak dana kasnije, 23. travnja 1918. godine, nastaje dopis Pokrajinske državne komisije u Poreču⁷² kojim ona, potaknuta prethodnim dopisom Namjesništva iz Trsta, izvještava Pokrajinsko školsko vijeće u Trstu. Komisija ukazuje, u svezi predložene sistematizacije na 4-razrednoj mješovitoj pučkoj školi, na promjene odredaba § 3. alineja II, I, d Pokrajinskog zakona od 5. lipnja 1908.⁷³ kojim mogu biti sistematizirana sljedeća učiteljska mjesta: jedno učiteljsko mjesto I. kategorije, jedno učiteljsko mjesto III. kategorije, jedno mjesto za učiteljicu II. kategorije i jedno mjesto za podučiteljicu.

Do osnivanja javne hrvatske osnovne škole u gradu Cresu nikad nije došlo. Dana 11. studenoga 1918. službeno je proglašen kraj Prvoga svjetskog rata, ali je već 6. studenoga 1918. u Cres stigao talijanski razarač "F. Stocco".⁷⁴ Nakon poraza i raspada Austro-Ugarske Italija je nastojala pripojiti teritorij koji joj je bio obećan tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. godine.⁷⁵ Na temelju mandata Vrhovnog ratnog vijeća Antante,⁷⁶ talijanska je vojska okupirala negdašnju austrijsku pokrajinu Istru.⁷⁷

⁷¹ Prema pokrajinskom školskom zakonu iz 1870. godine bilo je predviđeno da se u mjestima napučenima stanovništvom i djecom otvara mješovita škola sa šest razreda u kojima se djeca dijele po spolu. Međutim, 1908. godine taj se članak zakona mijenja i uvodi se za 4-razrednica u kojoj se učenici razvrstavaju u razrede prema spolu. Naziv "mješovita" znači da školu polaze i dječaci i djevojčice. 20. Legge del 30 Marzo 1870, Bollettino delle Leggi ed Ordinanze per il Litorale austro-illirico, Anno 1870., Puntata XI., Trieste, 1870., str. 81.; 27. Legge del 5 giugno 1908, Bollettino delle Leggi ed Ordinanze per il Litorale austro-illirico, Anno 1908., Puntata XXII., str. 96.

⁷² DAR, Z-1, VIII/1, kut. 946. Zaprimljen 24. travnja 1918. Broja spisa nema, već je netko rukom na poledini napisao VIII/1 P433/05 pozivajući se na prvi spis.

⁷³ 32. Legge del 5 Giugno 1908, Bollettino delle Leggi ed Ordinanze per il Litorale austro-illirico, Anno 1908., Puntata XXIII., str. 119. U mješovitoj školi radili su učitelji i učiteljice.

⁷⁴ Milanović, 1973: 479.

⁷⁵ Detaljnije u: Marjanović, 1960.

⁷⁶ Iako se Austro-Ugarska raspala, Vrhovno je ratno vijeće Antante 3. studenoga 1918. sklopilo primirje sa Zapovjedništvom C. i kr. Austro-Ugarske vojske smatrajući ga legitimnim predstavnikom cara Karla I. Habsburškog koji je abdicirao tek 11. studenoga 1918. godine. Budući da sile Antante nisu priznale Državu SHS, njen se teritorij u Ugovoru o primirju od 3. studenoga tretira kao područje poražene Austro-Ugarske koje će do utvrđene demarkacijske crte, a ona se podudarala s onom iz Londonskog ugovora, okupirati postrojbe talijanske Kraljevske vojske. Vidi u: Pleterski, 1971: 262; Horvat, 1967: 575-576.

⁷⁷ Čulinović, 1953: 24-26.; Šepić, 1989: 127-128.

IZVORI

1. Državni arhiv u Rijeci (u tekstu DAR), *Zemaljski sabor Markgrofovije Istre* (Z-1)
2. Muzej grada Cresa u osnivanju (nesređena građa)
3. Pismohrana Osnovne škole Frana Petrića, Cres

LITERATURA

1. *Atti della Dieta provinciale dell'Istria, Volume Primo*, Tipografia di Gaetano Coana, Parenzo, 1903.
2. Bollettino delle Leggi od Ordinanze per il Litorale austro-illirico
3. Barbalić, Fran: *Peroj - srpsko selo u Istri*; Bilješke i uspomene. Zakladna tiskara Narodnih novina u Zagrebu, 1933. Elektronsko izdanje Barbalićeve knjižice "Peroj - srpsko selo u Istri" priredio Aleksandar Raković, 2002.
4. Cottone, Carmelo: *Storia della Scuola in Istria da Augusto e Mussolini*, Scuola Tip. Edit. V. Focardi, Capodistria, 1938.
5. Čop, Milivoj: Borba za narodnu školu na cresko-lošinjskom području do 1918. godine, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, XXXVII, Rijeka, 1995., str. 231-271.
6. Čulinović, Ferdo: *Riječka Država*, Povijesno društvo NR Hrvatske, Zagreb, 1953.
7. De Rosa, Diana de Petris: *Maestri, scolari e bandiere*, Del Bianco editore Udine, 1998.
8. Greblo, Zadarka: Školstvo Cresa-Lošinja u spisima Istarskog sabora, *Izvori za povijest otoka Cresa i Lošinja, Otočki ljetopis Cres-Lošinj*, 5, Mali Lošinj, 1984., str. 195-202.
9. Horvat, Josip: *Prvi svjetski rat. Panorama-zbivanja 1914-1918.*, Stvarnost, Zagreb, 1967., str. 575-576.
10. Marjanović, Milan: *Londonski ugovor iz godine 1915. Prilog povijesti borbe za Jadran 1914-1917.*, JAZU, kolo: Prilozi novijoj jugoslavenskoj historiji, sv. 3., Zagreb, 1960.
11. Milanović, Božo: *Hrvatski narodni preporod, knjiga II*, Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Pazin, 1973.
12. Pleterski, Janko, *Prva odlučitev Slovencev za Jugoslavijo.- Politika na domaćih tleh med vojno 1914-1918.*, Slovenska matica, Ljubljana 1971.
13. Šepić, Dragovan: *Sudbinske dileme rađanja Jugoslavije, Treći svezak*, Čakavski sabor - Pula, Otokar Keršovani - Opatija, Naučna biblioteka - Pula, Centro di ricerche storiche - Rovinj, Izdavački centar Rijeka - Rijeka, 1989.
14. *Vodič Historijskog arhiva Rijeka, Posebno izdanje VII*, Historijski arhiv Pazin - Historijski arhiv Rijeka, Pazin -Rijeka, 1980.

Manon Giron, Rijeka

(Summary)

A STRUGGLE FOR CROATIAN SCHOOL IN TOWN CRES

Education on the island of Cres and in town Cres in the 19th and at the beginning of the 20th century until the end of the First World War, and under Italian occupation until 1943, was under the direct influence of countries within which jurisdiction this

island was. In 1861 the county Istra and Kvarner islands was created, with Parliament and Government in Poreč. In spite of the obligation to introduce native language in elementary schools, Italian nationalists intended to introduce Italian language as teaching or obligatory subject.

In town Cres there were four grades from 1815, and in school archives there is the documentation from 1860, but on four-grade school in Italian language. The school existed until the fall of Austro-Hungarian Monarchy.

Even though people from Cres were forced to send their children to the elementary school with Italian language, they initiated the action to introduce Croatian language in the same school, already in 1861, when the mayor of Cres, Antonio Petris de Herrenstein invited County Government in Poreč to regulate teaching language in town Cres. In 1882 seventy-four citizens asked for the separation of schools based on nationality. The new petition was submitted in 1902. The Municipal School Board was stopping the citizens' demands from the start of the petition until 1918, when the Monarchy seized to exist, and it stopped the possibility to reach the decision on opening a public elementary school in Croatian language in Cres.

Key words: Croatian language, native language, teaching language,
history of education, Cres, Austro-Hungarian Monarchy,
1793 – 1918

PRILOG 1

IZVJEŠĆE POKRAJINSKOG POVJERENIKA CHERSICHA 1907. GODINE

“I padri di famiglia intervenuti, rispettivamente i curatori fecero le deposizioni inchreate nell’unita tabella, che forma parte integrante del presente protocollo.

Incidenti:

A nome di Giovanni Valcich che si trova in America si presentava il di lui suocero Giacomo Verbara, senza esser munito d’una speciale procura. Per Niko Temel pure assente la di lui moglie senza procura; per Giovanni Missinich la di lui moglie Elena senza procura; per Matko Studencich il padre Matteo, senza procura; per Francesco Vitich la moglie Francesca senza procura; per Nocolò Bacchia, la moglie Caterina senza procura; per Giacomo Fillipas la moglie Maria, senza procura; per Antonio Sigovich, assente /: America:/ la moglie Domenica senza procura; per Andrea Grisan pure assente /:america:/ la moglie Maria, senza procura; per Gregoriu Duimovich la moglie Maria senza procura; per Pietro Ferlora assente /:America:/ la moglie Paola senza procura; pero Antonio Bunicich la moglie Antonia senza procura, per Nicolò Surdich la moglie Giovanna senza procura; per Antonio Fillipas la moglie Antonia senza procura; per Giovanni Soldatich assente /:America:/ la moglie Maria senza procura; per Francesco Medarich la moglie Giovanna senza procura; per Francesco Duimovich che naviga la moglie Caterina senza procura; per Antonio Pemper la moglie Michellina senza procura; per Pietro Fillipas la moglie Maria senza procura; per Mi-

chele Duda, assente /:america:/ la moglie Caterina senza procura; per Andrea Fillipas la moglie Maria senza procura, per Leonardo Petranich assente /:america:/ la moglie Francesca, senza procura; per Domenico Hersich /:america:/ la moglie Antonia senza procura; per Andrea Coglievina /:America:/ la moglie Francesca senza procura; per Giovanni Fillipas la moglie Maria senza procura; per Antonio Duimovich la moglie Francesca senza procura; per Antonio Fucich la moglie Elena senza procura; per Selamar Giovanni /:America:/ la moglie Caterina senza procura; per Dobrovich Andrea /:America:/ la moglie Nicoletta senza procura del rispettivo marito.

Inoltre le vedove Antonia Gambrecich, Maria Tuftan e Maria Battaja senza essere munite d'una legale procura estradata dal rispettivo curatore.

Tutte le sopra nominate dichiararono d'avere una e più creature obbligate alla frequentazione della scuola, le quali furono al principio dall'anno in corso iscritte nella scuola privata croata. Inoltre esternarono il desiderio che la venisse data la possibilità d'inviare i loro figli in una scuola pubblica con lingua d'insegnamento croata e colla lingua tedesca quale materia.

Si osserva che nell'elenco escluso vennero nella rubrica abile per la scuola iscritti esclusivamente i fanciulli obbligati alla frequentazione della scuola nell'anno in corso.

Un ulteriore elenco dei fanciulli obbligati negli ultimi 5 anni scolastici alla frequentazione della scuola verrà per cura del Consiglio scolastico distrettuale elaborato e posteriormente allegato alla pertrattazione.

Il delegato della Giunta prov.^{le} fa la seguente dichiarazione:

Riservo il parere in merito ai risultati conclusionali dell'odierna pertrattazione alla Giunta prov.^{le} la quale potrà esternarsi soltanto quando l'alleggio sarà stato completato coll'allegrazione della specifica degli obbligati alla frequentazione scolastica nel quinquennio rispettivo in una ai relativi estratti da libri battesimali, circa l'età degli eventuali obbligati.

Nella compilazione della specifica suddetta sarà a mio modo di vedere da tenersi conto soltanto dei figli o tutelati di coloro che hanno tutt'ora fanciulli obbligati a frequentare la scuola popolare, in quanto siano compresi fra quelli che ebbero a produrre formale istanza diretta a conseguire l'istituzione qui in Cherso d'una schula popolare pubblica con lingua d'insegnamento croata, e sieno legalmente intervenuta all'odierna pertrattazione, - esclusi quella dal calcolo della media quinquennale degli obbligati i figli o tutelati di coloro che non appariscono firmati nelle relativi istanze che servirono di base all'avviamento della pertrattazione stessa, o che non vi si siano associati in seguito con formale atto separato.

I fiduciari della Rappresentaza com.^{le} si (???) alle dichiarazioni sopra emesse dal rappresentante della Giunta prov.^{le} e si riservano di fare ulteriori osservazioni nella pertrattazione dell'oggetto in seno alla Rappresentanza com.^{le}.

L'ispettore scolastico distrettuale per le scuole croate Carlo Psibil dichiara come segue.

Dal censimento del 1900 risultano a Cherso 2269 croati, otto sloveni, 16 tedeschi e 1936 italiani; la scuola privata di 4 classi della Società S. Cirillo e Metodio a Cherso

ha nel primo anno della sua esistenza 235 scolari della scuola odierna e 120 della scuola domenicale, un argomento che parla in favore della necessità d'una scuola con lingua d'insegnamento croata a Cherso.

Preletto, chiuso e firmato

??? preside del com. scol. dist.

Piperita ispetore scol. distrettuale

Chersich ass. prov.

Giuseppe Baicich

Giuseppe

Dragutin Pribil

Petris protocoll.